

LIGETI Dávid
tudományos munkatárs
VERITAS Történetkutató Intézet, Budapest
research fellow
Veritas Research Institute, Budapest, Hungary
david.ligeti@veritas.gov.hu

**AUGUST VON MACKENSEN TÁBORNAGY 1935. ÉVI
MAGYARORSZÁGI ÚTJA**

*FIELD-MARSHAL AUGUST VON MACKENSEN'S VISIT
TO HUNGARY IN 1935*

ABSTRACT

The German Field-Marshal August von Mackensen visited Hungary in May 1935. Despite the fact that the legendary WWI general had played an important role for the Kingdom of Hungary during the war, 1919 had been the year of his last visit. Mackensen was invited by Miklós Kozma, head of the Hungarian Press Agency (MTI), who had served as a hussar-officer in WWI. Moreover, Adolf Hitler sent a letter to Regent Miklós Horthy via Mackensen in order to strengthen German-Hungarian relations. Mackensen was received by the Hungarian people with great enthusiasm, for he had saved Hungary on three different occasions during the war: at the Gorlice breakthrough in May 1915, during the conquest of Serbia in autumn 1915 and with his counteroffensive against Romania in 1916, which had culminated with the occupation of Bucharest. On his visit, the German general visited war memorials and met with famous Hungarians, including Horthy, Prime Minister Gyula Gömbös and the former Austro-Hungarian Chief of Staff Artur Arz. Mackensen's visit proved that German-Hungarian relations were not as robust and self-evident as portrayed later by Socialist-era historians. With the general's visit, Hitler wanted to improve relations in order to ensure German dominance of Central Europe.

Kulcsszavak: August von Mackensen tábornagy, I. világháború, nemzeti emlékezet, német–magyar diplomáciai kapcsolatok

Keynotes: Field-Marshal August von Mackensen, First World War, National Remembrance, German-Hungarian diplomatic relations

1. Bevezetés

1935 májusában tíznapos látogatást tett Magyarországon August von Mackensen tábornagy, az első világháború egyik legsikeresebb hadvezére. A tábornok útjának mind diplomáciai, mind emlékezetpolitikai szempontból fontos szerepe volt: a két évvel korábban hatalomra került náci rezsim Mackensen révén kívánta a Magyar Királyságot a Német Birodalom szövetségesévé tenni. Jóllehet a látogatás nem a legfontosabb diplomáciai aktusok közé tartozik, a magyar szakirodalom elhanyagolta ennek az útnak a bemutatását és jelentőségének hangsúlyozását. A tábornagy magyarországi látogatása ennek megfelelően cáfolja azt a felvetést, miszerint a Horthy-korszak külpolitikai orientációja már Hitler hatalomra jutásának kezdetétől predesztinálva lett volna a kölcsönös együttműködés terén.

Mielőtt magának az útnak történetét bemutatnánk, érdemes áttekintnünk Mackensen pályafutását, illetve megismerkednünk személyével.

2. August von Mackensen az első világháborúban

August von Mackensen 1849. december 6-án született a szászországi Haus Leipnitzben (ma: Dahlenberg közelében). Középfokú tanulmányait Torgauban, majd Halléban folytatta, polgári iskolákban. Érettségijét követően 1869-ben lépett be a porosz hadseregbe, ún. egy évi önkéntesként. Ennek az akkor már az Osztrák–Magyar Monarchiában is létező intézményeknek lényege az volt, hogy aki középiskolai végzettséggel rendelkezett, az egy évi szolgálat és egy vizsga letétele után tartalékos-, majd aktív állományú hadnaggyá válhatott.¹ Ez a rendszer lehetővé tette, hogy a hadsereg olyan társadalmi rétegekből is tisztekre tehessen szert, amelyek korábban nem részesültek katonai oktatásban.

Mackensen 1869. október 1-én kezdte meg szolgálatát Lissában, mint a 2. testőr-huszárezred (Leibhusarenregiment) katonája. A lovassági szolgálatra elsődlegesen alacsony termete és könnyű súlya predesztinálta. Az ezred Poroszország legkiválóbb alakulatai közé tartozott, ezt fejezte ki jelmondatuk: *vincere aut mori* (győzni vagy meghalni) is. Harciasságukat és elszántságukat az irhasapkájukon viselt stilizált koponya, és fekete egyenruhájuk is jelezte; később az SS innen imitálta saját uniformisát.

1870 augusztusában Mackensen a francia–porosz háborúba indult, ahol számos ütközetben vett részt, jelen volt a döntő, sedani csatánál is. A fiatal huszár számos alkalommal tanúsított nagy bátorságot, amelynek köszönhetően október 5-én kitüntették a másodosztályú Vaskereszttel. A

hadjárat után – immár tartalékos hadnagyi rendfokozatban – leszerelt, majd Halléban agrártanulmányokat folytatott. 1873-ban azonban visszatért a hadseregbe, immár aktív állományú tisztként. A Német Császárság éve alatt Mackensen végigjárta a katonai számárlétrát, és annak ellenére lett a Porosz Nagyvezérkar tagja, hogy nem volt katonai akadémiai képesítése. 1898-ban II. Vilmos egyik szárnysegédjévé avanszált, a nagy háború kitörésekor pedig lovassági tábornokként vezényelte a német XVII. hadtestet.

Mackensen alakulata a német 8. hadsereg részeként Kelet-Poroszország védelmét kapta feladatul. 1914 augusztusában hadteste véres veszteséget, megközelítően katonái egyharmadát vesztette el a gumbinneri csatában. Augusztus végén Mackensen jelentős szerepet játszott a tanenbergi diadal kivívásában. 1914 őszén már a német 9. hadsereg parancsnokaként harcol Lódznál. Győzelmeinek, valamint erélyes hadvezetésének köszönhetően vezérezzéssé lépetik elő, és a központi hatalmak egyik legismertebb és legsikeresebb tábornoka lett. 1915 tavaszán megbízzák az újonnan felállított német 11. hadsereg parancsnokává, és ebbéli minőségében aratta legnagyobb diadalait: a gorlicei áttörést, majd a győzelmes galíciai tavaszi-nyári hadjáratot. Május 2-tól augusztus 26-ig Mackensen elfoglalta egész Orosz-Lengyelországot, felszabadította Monarchia előző évben elveszített területeinek zömét és egészen Breszt-Litovszkig tört előre. Győzelme révén a Magyar Királyság megmenekült az orosz invázió közvetlen veszélyétől, majd 1915 őszén vezetésével foglalták el a központi hatalmak Szerbiát. Mackensen 1915 nyarán tábornaggyá lépett elő, és számos magas kitüntetést kapott. Húsz évvel későbbi útja szempontjából döntő fontosságú volt, hogy 1915. június 3-án megkapta a székesfehérvári császári és királyi 10. huszárezred ezredtulajdonosi címét; az alakulat katonáit ezt követően kezdték a Mackensen-huszárok néven emlegetni. A kitüntetést 1915. június 7-én maga I. Ferenc József adományozta a tábornoknak, és következő indoklást adta ki: „Kedves Mackensen vezérezzéssé! Hálásán gondolva azokra a különös érdemekre, a melyeket ön, mint a vitéz 11. hadsereg vezére Galíciában szerzett, kinevezem önt 10. huszárezredem második tulajdonosává, amely minden időközön ét boldogult III. Frigyes Vilmos porosz király Ófelsége felséges nevét viseli. Ez az ezred és az én fegyveres erőm. büszke örömmel fogják a hírt fogadni, hogy Önt, a diadalmas hadvezért még szorosabb kötelék fűzi ezentúl hozzá.”² A világháború idején ez az aktus nagy lelkesedést váltott ki a hátországból. „Ez a kitüntetés nemcsak a német vezérnek dísz és öröm, de a 10. huszárezrednek, sőt Budapestnek is, mert ennek az ezrednek a legénységét a fővárosban sorozzák. Nem túlzás és nem erőltetett magyarázat, ha azt mondjuk, hogy kirá-

lyunk ez elhatározásában különös figyelem nyilatkozik meg nemcsak Mackensen, de Magyarország iránt is. [...] Most a legcsodálatosabb diadal sugárkévéi egy másik névre, Mackensen nevére hullatják a dicsőség ragyogását, amelyet a mi királyunk is növelni és teljesebbé tenni óhajt. Az eszköz erre egy magyar huszárezred szellemi tulajdonjogának odaajándékozása, más szóval: a legnagyobb hős, a legnagyobb hadvezér homlokán is — királyunk szerint — az a legszebb! borostyán, ha egy magyar ezred patrónusának nevezheti magát.”³

1916 első nyolc hónapjában a balkáni front parancsnokságát látta el; ekkor jelentősebb harccselekményekre nem került sor. Miután Románia 1916. augusztus 27-én hátba támadta a Monarchiát, Mackensent egy Dobrudzsából induló ellentámadással bízzák meg. A tábornagy október 21-én elfoglalta Constanțát, valamint szétzúzta a román 3. hadsereget is. Hadműveletei miatt a románoknak le kellett állítaniuk az erdélyi támadást, ezzel a tábornok már harmadszorra mentette meg Magyarországot. 1916. december 6-án elfoglalta Bukarestet.

A háború hátralévő közel két évében Mackensen már csak egy jelentősebb csatát vívott, 1917 augusztusában Mărășești-nél. Ezt követően lényegében Románia katonai kormányzójaként működött. 1918 novemberében is Bukarestben érte Románia újabb hadüzenete.⁴

3. A Mackensen-seregcsoport visszavonulása

Témánk szempontjából döntő jelentőséggel bír Mackensen csapatainak visszavonulása, amely a legtöbb alakulat esetében gyalog történt a Vöröstorony-, ill. a Tömösi-szoroson keresztül.⁵ A Szerbiában harcoló német alakulatokat október 31-én rendelték Mackensen parancsnoksága alá, amelyek Magyarországra visszavonulva bevagoníroztak, és a hadseregcsoport többi részétől függetlenül tértek haza. A seregcsoport másik két része azonban nem volt ilyen szerencsés. A német katonák sem Havasalföldön, sem erdélyi útjuk első szakaszán nem tudták igénybe venni a vasútvonalakat megfelelő vagonok és fűtőanyag hiányában, így a közutakon gyalogmenetben vonultak.⁶ A helyzetet súlyosbította, hogy már november közepén heves hóviharak tomboltak, a visszavonuló katonák szeme előtt ezért már-már a Grand Armée 1812-es sorsa lebegett.⁷

A fellépő nehézségek miatt teljesíthetetlennek bizonyult a padovai fegyverszünetkor, majd a belgrádi konvencióban megerősített antant-követelés, miszerint „a német csapatok magyarországi átvonulására és állomásozására 15 nap áll rendelkezésre a Diaz tábornokkal kötött fegyverszünet aláírása napjától (november 4. 15 óra) számítva.”⁸ Külön problémát

jelentett, hogy a compiègne-i fegyverszünet 11. és 12. bekezdése előírta a keleti fronton tartózkodó német csapatok hazatérési kötelezettségét, ugyanakkor ezt nem kötötte időkorláthoz, így kontradikció keletkezett a különböző frontokon kötött fegyverszünetek között.⁹ Később ezt a szituációt az antant úgy kívánta orvosolni, hogy nem tekintette érvényesnek a compiègne-i fegyverszünet előírásait a Mackensen-seregcsoportra.

Mackensen katonáinak már korábban megígérte, hogy „közületek csak az utolsókkal fogok hazaindulni.”¹⁰ 1918. december 16-án – a Magyar Népköztársaság egy hónapos születésnapján került sor – gróf Károlyi Mihály egyik legnagyobb árulására: a magyar kormányfő a franciák kérésére internálta a tábornagyot. A seregcsoport visszavonulásról írott munkában Barkóczy-Klopsch Béla joggal állapította meg: „Ettől a hadseregtől [ti. Mackensenétől] ép úgy féltette a »magyar kormány« a jogtalan uralmát, mint az antanttól. Félt, hogy a meg nem mételvezett német csapatok rendet teremthetnek Magyarországon és akkor a bűnös Nemzeti Tanács és a katona- és munkástanácsok »forradalmi vívmányait« elsöpörte volna az öntudatra ébredő magyar faj.”¹¹

A Nagyváradról az osztrák határ felé tartó tábornagy vonatát Ferencvárosnál állították meg a magyar katonák, hogy tárgyalásra az Országházba vigyék Mackensent. A találkozó feszült légkörben zajlott, a későbbi feljegyzéseiben a tábornagy igen negatív hangon nyilatkozott a Népköztársaság miniszterelnökéről, véleménye szerint Károlyi nem rendelkezett egy állam irányításához szükséges karizmával.¹² Amikor a magyar vezetők közölték Mackensennel, hogy az antant követelése miatt őrizetbe kell venniük, az addig nyugodt tábornagy dührohamot kapott, és a következőket mondta: „Ez a megalázó bánásmód Magyarország közsönete azért, hogy az országot háromszor mentettem meg ellenséges inváziótól.”¹³ Az 1935. évi magyar meghívás egyik fő célja ennek a magyar becsülettel és bajtársiassággal összeegyeztethetetlen tettnek kompenzálása volt. Valamennyire ezt még Károlyi rezsimje is érzékelte; az internálás másnapján a rendszer egyik szócsövében, a Világban ezt olvashatjuk: „A hadvezérek nekünk nem ideáljaink. A háborút gyűlöltük. De meg kell mondanunk: fájdalmas, kínos, kegyetlen feladat volt számunkra Mackensen internálása. A gorlicei csatában az ő csapatai szabadították fel Magyarországot a cári imperializmus seregeinek nyomása alól és az ő katonái söpörték ki Hohenzollern Ferdinánd bojárjainak imperialista csapatait Erdélyből. A hadviselés vezérmesterségéhez jól értett a tábornagy. Szerettük volna, ha tisztességgel búcsúzhatunk tőle. Idegen hódítók parancsa kényszerített bennünket arra, hogy őt és hadseregét internáljuk. A német népköztársaság, amely felé testvéri rokonszenvünk sugárzik, meg fogja érteni ezt a kényszerhelyzetet.”¹⁴

Mackensent a magyar miniszterelnök nagybátyjának – gróf Károlyi Lászlónak – főti kastélyba internálták. A szocialista időszak történetírásában felmerült, hogy Mackensen előzetes megállapodás alapján vonult internálásba, kvázi mintha maga a tábornagy kereste volna a vezéráldozat lehetőségét.¹⁵ Ezeket a nézeteket azonban a rendelkezésre álló források nem igazolják. A korabeli sajtóbeszámolók is kiemelték a német tábornok dühét és meglepetését. A franciák néhány héttel később az Újvidék közelében fekvő Futakra internálták, majd Szalonikibe szállították.

Június 30-án, a versailles-i békeszerződés aláírása után két nappal Mackensen elküldte leszerelési kérelmét Berlinbe.¹⁶ Mint ahogy az sok más német katona esetében is történt, a tábornagy internálása a békekötéssel nem ért véget, és Mackensent egészen 1919 novemberéig őrizték Szalonikiben. Itt ötven szenegáli katona látta el az őrséget, és az internáltak jóval rosszabb körülmények között éltek, mint Futakon. A görögországi utaztatás pontos okát nem ismerjük, valószínű azonban, hogy franciaországi behajózását készítették elő, hiszen felmerült a központi hatalmak politikai és katonai vezetőinek perbe fogása a háborús pusztítások miatt.

A görög kikötővárosból végül 1919. november végén távozhatott a tábornok. Vonata hazafelé megállt Magyarországon, mi több Horthyval is találkozott, aki kifejezte sajnálatát Károlyi Mackensennel szemben tanúsított „szégyenletes viselkedése” miatt, továbbá kijelentette: Sok nyomorúságot és megaláztatást kellett elviselnünk, de ezt a Magyarország megmentőjével szemben tanúsított hálátlanságot örökre nagy szégyenként fogjuk megélni. Mackensen erre válaszul legmélyebb köszönetét fejezte ki Horthynak, amely szívéből szólt szívére, és felejthetetlen maradt számára.¹⁷ A pszeudo-bolshevik népköztársaság által konfiskált német fegyverzet, valamint személyi vagyontárgyak, köztük a tábornagy lova végett, a magyar állam 1923-ban 27 677 693 koronát fizetett.¹⁸ 1919 után Mackensen mindössze két alkalommal járt külföldön: Magyarországon 1935-ben, valamint a hollandiai Doornban 1941-ben, amikor II. Vilmos temetésén vett részt. Igaz, utóbbi helység ekkor német megszállás alatt állt...

4. Az út előkészítése

Mackensen 1935. évi útját még 1929-ben készítette elő vitéz leveldi Kozma Miklós, aki a tábornagy 80. születésnapján személyesen köszöntötte őt a Német Birodalomban, a Mackensen-huszárok kisebb delegációjának vezetőjeként. Ezen alkalom méltán jelezte, hogy a gorlicei győztes népszerűsége nem kopott meg a háború óta, mivel mintegy 3000

gratuláló levelet kapott. A jeles alkalomból egykori bajtársai és tisztelői Festschrifttel köszöntötték, a 65 oldalas emlékkönyv „a legnemesebb katonai erények példaképeként”¹⁹ ünnepelte az idős tábornagyot. Az ezredtulajdonos örömmel fogadta a huszárokat, és Kozmának a következőkről számolt be: „Elmesélheti otthon, hogy Isten segítségével 80-ik évemben erős és egészséges vagyok és remélem, hogy még jó néhány évem van élni. Hogy még ma is minden időjárásban lovagolok, hogy nem puhultam el és nálam minden rendben van.”²⁰ Kozma útját, valamint az egész ünnepséget gyanakvással figyelte a kisantant, és különösen a cseh-szlovákok. Egy prágai lap nyíltan kritizálta Kozmát, hogy irredenta törekvései egy új háború veszélyét hordozzák magukban.²¹ (Tschechoslovakische Republik, 18. 12. 1929, Nr. 39/149.)

Öt évvel később, 1934 decemberében Kozma – immár belügyminiszterként – újra meghívta a tábornokot, ezúttal azonban Horthy meghívását is tolmácsolta. „Mindannyian meg lennénk tisztelve, ha Excellenciád közelebről is megtekintené a budapesti német követséget, például a csodaszép május hónapban”²² – fogalmazott a kormányzó.

Míg 1929-ben különösebb diplomáciai szempont nem merült fel egy esetleges Mackensen-látogatással kapcsolatban, 1934-re ez a helyzet megváltozott. A tábornagy németországi reputációja is növekedett ebben az évben, miután augusztus 2-án meghalt Paul von Hindenburg. A birodalmi elnök halálával a gorlicei győző foglalta el a volt császári hadsereg doyen-jének funkcióját. Életének vezérelvét hűen tükrözte 85. születésnapján tett nyilatkozata: Ezen elv jegyében születtem, éltem, és fogok meghalni: Istennel a királyért és a hazáért!²³ Érdeemes hangsúlyoznunk, hogy Mackensen a nemzetiszocialista rendszer megszilárdulásának idején tette ezt a nyilatkozatot, miközben az NSDAP viszonya a monarchiához mindvégig erősen ambivalens maradt.

Kozma Miklós mellett a tábornagy magyarországi látogatásának legfőbb patrónusának Hans Georg von Mackensen budapesti német követ számított, aki világháború hadvezérének legidősebb fia volt. Az út 1935. április 30-án vált bizonyossá: ekkor a budapesti német követség jelentést küldött a német külügyminisztériumba. „A kormányzó évek óta tett meghívásaira válaszul Mackensen május 15-én több napos látogatásra érkezik Budapestre. A kormányzó és Mackensen megállapodásának megfelelően a látogatásnak nem szabad politikai jelleget öltenie, így az a következő programokat foglalja magában.

- A tábornagy magánjellegű látogatása a kormányzónál;
- A Mackensen huszárezred köszöntése az ezredtulajdonosság 20. évfordulója tiszteletére;
- A programokon nem vehetnek részt idegen államok diplomatái, politikusai, illetve sajtójuk képviselői.²⁴

5. Hitler levele

A magyarországi út előtt két nappal Hitler a berlini Birodalmi Kancellárián fogadta a tábornagyot, és megbízta azzal a feladattal, hogy a Führer levelét Horthy számára átadja.²⁵ Így tehát – jóllehet a látogatást szigorúan magánjellegűnek állították be – Mackensen mégis diplomáciai missziót teljesített. A diplomácia-történeti munkák nem sok figyelmet szentelnek ennek a dokumentumnak, ezért főbb részeit célszerűnek látom idézni: „Főméltóságod! Mackensen tábornagy látogatása alkalmából mélyszégyen örömet szeretném kifejezni azért a megtiszteltetésért, amelyben főméltóságod részesíti fogadása által a világháború ezt az utolsó nagy tábornagyát. Ehhez hozzáfűzöm köszönetemet azért a levélért, melyet szíveskedett főméltóságod hozzám eljuttatni. Ezért megkértem a vezértábornagy urat, hogy örömmöm és hálám jeléül személyesen adja át ezen leveletemet.

Azok a problémák, amelyeket ön, kormányzó úr, a hozzám intézett levelében érint, mindkét nemzetnek az egyenjogúságért és a velük szemben gyakorolt jogtalanság jóvátételéért folytatott harcának a körébe tartoznak. Én mindamellettt olyan utat választottam, amely talán érthetetlennek tűnik sokak számára, de hiszem, hogy ez az egyetlen út, amely képes eredményre vezetni. Teljes mértékben megértem ezért, hogy Magyarország szükségéből kifolyólag éppen így megragad minden számára kínáló lehetőséget. Én a birodalom szuverenitásának visszaállítását tekintem a német törekvés legfontosabbikának. Ebben a közép-európai békének jobb garanciáját látom, mint az összes szerződésben, amelyeket ez idő szerint terveznek vagy fognak kötni. Az új német Wehrmacht felépítése, amely nagymértékben előrehaladott, és már most a német népet a belső és külső biztonság büszke érzésével tölti el, olyan cselekvésre készítet, amely első pillanatban talán durvának tűnik, valóságban azonban csakis így lehet eredményt elérni. A Népszövetségben összegyűlt európai nagy- és kishatalmak önként sosem járultak volna hozzá a német fegyverkezéshez. Befejezett helyzetet kellett teremteni. Persze ugyanúgy megértem, hogy más körülmények vagy más tények más eszközöket kívánnak. Egyben megegyezik a két ország államvezetése, mégpedig abban a törekvésben, hogy mindkét állam becsületének és függetlenségének visszaállítását – lehetőleg háború nélkül – keresztül kell vinni – éppen azért, hogy ezáltal a jövő számára elkerülhető legyen az európai háború szerencsétlensége. [...] Mackensen tábornagy szíves fogadtatásáért még egyszer köszönetet mondva, egyben kérem fogadja Főméltóságod személyének szóló legőszintébb jókívánságaimat!”²⁶

Hitler levele jól mutatja, mennyire óvatos volt a német diplomácia alig néhány héttel azután, hogy ismét bevezették a hadkötelezettséget a Német Birodalomban.

6. Az utazás

Mackensen Berlinből vasúton, külön szalonkocsival Passauba utazott, ahol a *Zsófia* nevű magyar gőzösre szállt, majd a Dunán lefelé indult el Budapestre. Ironikus módon pont a versailles-i békerendszer tette lehetővé utazásának ezt a módját, hiszen a folyó nemzetközi vízi útnak számított. Ausztria ugyanis hűvösen fogadta a tábornokot, és nem engedélyezték kikötését sem. Az osztrák kormány magatartását indokolta, hogy még egy év sem telt el Dolfuß meggyilkolása óta, amely igencsak feszültté tette a német–osztrák viszont. Május 14. fejleményeiről hiteles képet kaphatunk a bécsi német követség 1935. május 18-i jelentése is: „Mackensen budapesti utazását itt is [Ausztriában] élénk érdeklődéssel kísérték. Miközben az osztrák kormány semmifajta hivatalos jegyzéket nem adott ki a tábornagy köszöntésére, a németérezelmű lakosság sok helyen gyalog ment a Dunához, hogy köszöntésük által kifejezzék a német szövetséghez való viszonyukat. Különösen sokan jelentek meg Linznél, illetve Wachanál, ahol a tömeg Éljen Mackensen! (Heil Mackensen!) kiáltásokat hallatott. Annak ellenére, hogy a hajó éjjel ért Bécsbe, a Duna hidakon több száz ember jelent meg, akik élénken köszöntötték a tábornokot, amikor elhaladt alattuk. Miközben az osztrák sajtó alig számolt be ezekről a fejleményekről, és a magyarországi látogatás eseményeiről, a *Stunde* című lapban megjelent egy kommentár, amely a tábornagy útját »a birodalmi német szervek Ausztria elleni, új és barátságtalan lépésének nevezte«.”²⁷ Osztrák kormánykörökben az a vélekedés is felbukkant, hogy a németek demonstratíván, szándékosan lassan utaztatták végig az országon Mackensent.²⁸

A tábornagy május 15-én érkezett Budapestre, hajója a mai Belgrád rakparton felállított ideiglenes hajóállomásán kötött ki – ekkor itt volt még a német követség épülete. A fogadóbizottságban fia is helyet kapott. Mackensent már megérkezésekor lelkes tömeg éltette, így ki is jelentette: „Ilyen fogadtatásra nem is számítottam!”²⁹

Mackensen nyilatkozatait az országos sajtó közzé tette, és különösen azokat a gondolatait idézték, amely hazánkra vonatkozott: „Magamról csak azt mondhatom, hogy, amit mint katona értem, azt Isten kegyelmének, királyom és császárom bizalmának köszönöm, de köszönöm a reám bízott nagyszerű csapatok harckészségének és vitézségének. A dicsőség egyedül ezeket a csapatokat illeti, köztük a nagyszerű Magyarország pompás csapatait. A május 2-iki nagy kockavetés [a gorlicei áttörés] sikerült. Ez volt az utolsó nap, amikor költészet is volt a hadviselésben. Eszembe jut az a gyönyörű tájék, eszembe jutnak a tavasz virágai és eszembe jut, hogy a csapatok micsoda pompás lendülettel indultak táma-

dásra. [...] Hálával gondolok ebből az alkalomból arra az emberre, aki ezt a látogatásomat lehetővé tette, Horthy tengernagyra, akit Magyarország kormányzójává választott. Nemcsak huszárimnak vagyok hálás, hanem minden magyarnak a meleg fogadtatásért. Szívből jövő hálát kell nyilvánítanom a magyar orvosoknak is, akik művészi tudásukkal megmentették fiam életét. Nyugodtan mondhatom, hogy egyetlen pillanatig sem írtam egyetlenegy magyar ember rovására sem azt, amit 1918-ban azok a hívatatlan emberek műveltek velem, akik akkoriban Magyarország szószólóinak tolták fel magukat. Egyetlen magyar embert sem hibáztatok azért, amit akkor elleneim el akartak követni. Csak sajnálattal gondoltam mindig arra, hogy ezeket a tetteket ennek az országnak a rovására írhatják.”³⁰ A tábornagy kijelentette továbbá, hogy „nemcsak fiamhoz, de testvéremhez, a magyar huszárhoz is hazajöttem.”³¹ Szerénységére, egyben a magyar csapatok teljesítményének elismerését mutatta ez a mondata: „Magamról csak azt mondhatom, hogy amit, mint katona értem, azt Isten kegyelmének, királyom és császárom bizalmának köszönöm, de köszönöm a reám bízott nagysikerű csapatok harckészségének és vitézségének.”

Május 16-án délelőtt Horthy, este pedig Gömbös fogadta a tábornokot, előbbi villásreggelit, utóbbi díszvaecorát adott tiszteletére. Napközben Mackensen látogatást tett rákoskeresztúri temető német hősi halottak parcellájánál. Ugyanebben az évben Magyarországra látogatott, ahol a politikai elit szinte valamennyi tagjával találkozott.

Május 17-én a tábornagy Székesfehérvárra látogatott. A vendég a 10-es huszárok egyenruhájában érkezett, Hóman Bálint kultuszminiszter és Kozma Miklós belügyminiszter kíséretében. A vendégek autón először a 69. gyalogezred (Hindenburg bakák) emlékművénél tisztelegtek, majd a megyeházára mentek. A megyeház előtti térre felvonult a katonai díszszázad és a budapesti I. honvédgyalogezred zenekara, a volt 10-es huszárok, a 69-es gyalogezred és a 17. honvédgyalogezred volt katonáinak 3000 főnyi csapata. A szobor előtt Toepke Erik a 10-es huszárok egykori ezredparancsnoka üdvözölte a tábornagyot, majd Mackensen beszélt, beszédét Kozma Miklós, az egység utolsó ezred segédtisztje tolmácsolta, majd maga is beszédet mondott.³² Mackensen székesfehérvári látogatásának mottójává vált az a kijelentése, hogy „nem az a fontos, hogy az ifjakkól tudósokat neveljenek, hanem hogy jellemüket fejlesszék ki. Ne felejtsek el soha, hogy ifjaikat igazi magyarokká neveljék”.³³

Május 20-án Mackensen Hóman Bálint kultuszminisztertől átvette a Pázmány Péter Tudományegyetem díszdoktori oklevelét;³⁴ a vendég magas rangja mellett azért sem az egyetem rektora adta át a diplomát, mert a tábornagyot még húsz évvel korábban tüntették ki – idő azonban nem

maradt az átvételre. Ezért már a háború során így fogalmazott az univerzitás vezetése: „Az egyetem tanácsának az a terve, hogy az új díszdoktorok diplomáját nagyszabású ünnepség keretében adja át, s ez ünnepet akkor tartják majd meg, ha a kitüntetetteknek módjukban fog állni, hogy személyesen jelenjenek meg az ünnepen. Ez az alkalom előreláthatóan csak a háborúnak befejezte után kínálkozik, s így az új díszdoktorokat majd csak akkor fogják fölavatni”.³⁵ Mackensen jelenléte összekapcsolódott a budapesti egyetem 300. évfordulós ünnepségeivel. Ezt követően találkozóra került sor a Katonai Mária Terézia Rend parancsnokaival és lovagjaival: jóllehet a Horthy-korszakban biztosított volt a rendi káptalan működése, mégis szokatlan reflektorfény vetült az első világháború magyar hőseire – ez pedig a vélt és valós legitimista szálak miatt nem gyakori eset volt. Mackensent kisebb rosszullét fogta el este, pihenésre volt szüksége ezért a következő nap nem került sor programokra.

Május 22-én Mackensen meglátogatta Arz Artur vezérezredest, a Monarchia Vezérkarának utolsó főnökét annak betegágyánál. Arz részese volt a győzelmes 1915. évi hadjáratnak, sőt a VI. hadtest parancsnokaként közvetlenül szerepet vállalt a gorlicei áttörésben, így személyes kapcsolatban állt Mackensennel. Ezt követően a tábornok az Árpád sínautóval Bábólnára utazott, ahol az Európa-szerte híres ménest tekintette meg.³⁶ Mackensen élénken érdeklődött a lovak származása, a nemesítési módszerek iránt, és a beszámolók szerint igen jól érezte magát. Ezt követően Magyaróvárra utazott, ahol találkozott a Monarchia haderejének 1914–1916 közötti főparancsnokával, Frigyes főherceggel.

A tábornagy 1935. május 23-án utazott el a Magyar Királyságból; Dunaremetén szállt a Zsófia gőzösre, és a Dunán tért vissza Passaubába. Útjának legfontosabb – pozitív hozadéka – az volt, hogy szavai, és egész személye kedvezően hatottak a nemzeti reputációra, így jelentős *érzelmi* hatásról beszélhetünk. Most először tűnt úgy, hogy a magyar revíziós törekvéseket nemcsak Olaszország, hanem a Német Birodalom is támogathatja.

7. Záró gondolatok

Öt héttel később, 1935. július 1-jén meghalt Arz tábornok, akit olyan ünnepélyesen temettek el a Kerepesi úti temetőben, amilyenre utoljára a dualizmus időszakában volt példa.³⁷ E két esemény révén az első világháború hazai emlékezetének egyik kimagasló éve 1935. August von Mackensen magyarországi recepciója érezhetően felélénkült a látogatás után: egy lóversenypályát és egy 1936-ban utat is elneveztek róla Budapesten (ma Alsó Svábhegyi út). Igaz, hogy a pestszentlőrinci Szemerete-

lepen pedig – több más német, osztrák–magyar tábornokhoz hasonlóan – Mackensen nevét is viselte utca az 1920-as évek óta (ma Varga Katalin utca).

Mackensen útja mintegy megelőzte Hermann Göring 1935. májusban tett látogatását, aki mindössze 36 órával a tábornagy után érkezett meg Budapestre.³⁸ Az a tény, hogy két ilyen magas rangú személy látogatta meg a Magyar Királyságot egy hónap leforgása alatt, jól jelezte a Súdost-Europa német fontosságának felismerését, és ekkor döntöttek úgy, hogy tudományosan is külön kell foglalkozni a térséggel.³⁹ A porosz miniszterelnök látogatása – amely hivatalosan nászútját is jelentette egyben – ugyanis Jugoszláviában, ill. Bulgáriában folytatódott.⁴⁰

Ennek fényében Mackensen május 29-én Hitler meglelégedettségére jelenthette, hogy Horthy feltétlen megbízik a Német Birodalomban és a világháborúban megedződött német–magyar kapcsolatokat érdemes erősíteni. A tábornok jelentett a meleg fogadtatásról, valamint arról, hogy a magyar haderő a régi porosz színvonalat nyújtja.⁴¹ Kétségtelen tény, hogy a revízió ügye volt a kulcs a német–magyar kapcsolatok erősödésében, de Horthy első németországi látogatására csak 1936-ban került sor.

Mackensen útjának hazai jelentőségét mégis talán az egyik sajtóbe-számoló ragadta meg a legjobban: „A háború nagy hősének elismerése ezt a mi belső érzésünket a külső és illetékes ítélet rangjára emeli, s midőn elismerésével önmagában is megtiszteli a hősiességet, az előtt hajlik meg, ami a magyar nemzetnek mindig legnagyobb ereje és legnagyobb büszkesége volt.”⁴²

JEGYZETEK

1. Ligeti Dávid (2013): A Monarchia utolsó vezérkari főnöke. Arthur Arz von Straussenburg élete és pályafutása. (PhD-disszertáció, kéziratban) Budapest, ELTE, 20–21. old. Online: <http://doktori.btk.elte.hu/hist/ligetidavidam/diss.pdf> (2018-03-07)
2. Sz. n.: Mackensen magyar ezredtulajdonos. Budapesti Hírlap, 1915. június 13. 13. old.
3. Sz. n.: Mackensen magyar ezredtulajdonos. Budapesti Hírlap, 1915. június 13. old.
4. Mackensen első világháborús szerepéről részletesebb lásd: Ligeti Dávid (2012): Mackensen az I. világháborúban. 172–200. old. In. Memini initii: válogatás az Eötvös Collegium Történész Műhelye hallgatóinak szakdolgozataiból, 2008–2010. Szerk. Boa Krisztina. Eötvös Collegium. Budapest. 2012. Online: <http://real.mtak.hu/55419/> (2018-03-05).
5. Németh István (2001): A Mackensen-hadsereg hazatérése (1918–1919). In. „Emberek és eszmék...”. Tanulmányok Vadász Sándor 70. születésnapjára. Szerk. Gebei Sándor. Eger, 2001. 72. old.

6. Ádám Magda–Ormos Mária (1999): Francia diplomáciai iratok a Kárpát-medence történetéről 1918–1919. Összeállította és szerkesztette: Ádám Magda és Ormos Mária. Akadémiai Kiadó. Budapest. 1999. 10. old.
7. Treitschke, Curt (1938): Der Rückmarsch aus Rumänien. Mit der Mackensen-Armee vom Sereth durch Siebenbürgen nach Sachsen. Verlag der Buchdruckerei der Wilhelm und Bertha v. Baentsch Stiftung. Dresden. 1938. 50. old.
8. Ádám Magda–Ormos Mária (1999): 17. Luyken, Max (1920): Generalfeldmarschall von Mackensen. Von Bukarest bis Saloniki. I. F. Lehmanns Verlag. München. 1920. 32. old.
9. Luyken, Max (1920): 40. old.
10. Treitschke, Curt (1938): 45. old.
11. Barkóczy-Klopsch Béla (1923): Mackensen vezértábornagy hadseregének átvonulása Magyarországon az összeomlás után. Stephaneum Nyomda. Budapest. 1923. 17. old.
12. Mackensen, August von (1938): 373. old.
13. Barkóczy-Klopsch Béla (1923): 36. old.
14. [Sz. n.]: Mackensent Fóthra internálták. *Világ*, 1918. december 17. 7. old.
15. Ormos Mária (1983): Padovától Trianonig 1918–1920. Kossuth Könyvkiadó. Budapest. 1983. 99–100. old.
16. Schwarzmüller, Theo (2001): Zwischen Kaiser und „Führer“. Generalfeldmarschall August von Mackensen. Eine politische Biographie. München. Deutscher Taschenbuch Verlag. 2001. 176. old.
17. Mackensen, August von (1938): 389. old.
18. Németh István (2001): 79. old.
19. Nolte, Herbert (1929): Feldmarschall v. Mackensen. Eine Festschrift zu seinem 80. Geburtstage. E. S. Mittler & Sohn. Berlin. 1929. 49. old.
20. [Sz. n.]: Mackensen vezértábornagy 80. születésnapjának ünneplése Berlinben, 1929. december 10. M.T.I. nyomdája. Budapest. 1930. 8. old.
21. Schwarzmüller, Theo (2001): 310. old.
22. Schwarzmüller, Theo (2001): 311. old.
23. Mackensen, August von (1938): 400. old.
24. Politisches Archiv AA R 70137 1935. április 30. 1. old.
25. Schwarzmüller, Theo (1995): 310. old.
26. A levelet idézi: Szinai Miklós – Szűcs László (1962): Horthy Miklós titkos iratai. Kossuth Könyvkiadó. Budapest. 1962. 155–156. old.
27. Politisches Archiv AA Berlin, R 70137, 1–2. old.
28. Schwarzmüller, Theo (2001): 311. old.
29. Sz. n.: Megérkezett Budapestre Mackensen vezértábornagy. *Friss Ujság*, 1935. május 16. 1. old.
30. Sz. n.: Mackensen. Pesti Napló, 1935. május 18. 6. old.
31. Budapesti Hírlap, 1935. május 16. 9. old.
32. Demeter Zsófia: Alba Regia él és ünnepel. In. *Honismeret*. 2000/4. 18–19. old.
33. Sz. n.: Mackensen. Budapesti Hírlap, 1935. május 18. 3–4. old.

34. Schwarzmüller, Theo (1995): 311–312. ill. 321. old.
35. [Sz. n.]: Az egyetem új díszdoktorai. Budapesti Hírlap, 1915. október 16. 11. old.
36. Sz. n.: Fényes külsőségek közt búcsúztatta Budapest Mackensen tábornagyot. Pesti Hírlap, 1935. május 23. 13. old.
37. Ligeti Dávid (2016): *Quieta non movere? Arz Artúr vezérezredes viharos nyugdíjas évei (1918–1935)*. In: *Historia est lux veritatis*. Szakály Sándor köszöntése 60. születésnapján. II. kötet. VERITAS–Magyar Napló. Budapest. 2016. 230–231. old.
38. Gulyás László (2015): *A Horthy-korszak külpolitikája 3. A Károlyi- és a Gömbös-kormány külpolitikája 1931–1936*. Attraktor Kiadó. Máriabesnyő. 130–132. old.
39. Orosz László (2015): *Tudomány és politika. Fritz Valjavec a két világháború közötti magyar–német tudománypolitikai kapcsolatokban*. Ráció Kiadó. Budapest. 2014. 54–59. old.
40. Gulyás László: *A Horthy-korszak külpolitikája 3. A Károlyi- és a Gömbös-kormány külpolitikája 1931–1936*. 130–132. old.
41. Schwarzmüller, Theo (2001): 312. old.
42. Sz. n.: Magyarán. Budapesti Hírlap, 1935. május 18. 5. old.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Ádám Magda–Ormos Mária (1999): *Francia diplomáciai iratok a Kárpát-medence történetéről 1918–1919*. Összeállította és szerkesztette: Ádám Magda és Ormos Mária. Akadémiai Kiadó. Budapest. 1999.
- Barkóczy-Klopsch Béla (1923): *Mackensen vezértábornagy hadseregének átvonulása Magyarországon az összeomlás után*. Stephaneum Nyomda. Budapest. 1923.
- Gulyás László (2015): *A Horthy-korszak külpolitikája 3. A Károlyi- és a Gömbös-kormány külpolitikája 1931–1936*. Attraktor Kiadó. Máriabesnyő.
- Ligeti Dávid (2013): *A Monarchia utolsó vezérkari főnöke. Arthur Arz von Straussenburg élete és pályafutása*. (PhD-disszertáció, kéziratban). Budapest. ELTE. 20–21. old. Online: <http://doktori.btk.elte.hu/hist/ligetidavidadam/diss.pdf> (2018-03-07)
- Luyken, Max (1920): *Generalfeldmarschall von Mackensen. Von Bukarest bis Saloniki*. I. F. Lehmanns Verlag. München. 1920.
- Mackensen, August von (1938): *Briefe und Aufzeichnungen des Generalfeldmarschalls aus Krieg und Frieden*. Bearbeitet und mit geschichtlichem Begleiter versehen von Wolfgang Foerster. Leipzig. Bibliographisches Institut AG. 1938.
- Németh István (2001): *A Mackensen-hadsereg hazatérése (1918–1919)*. In: „Emberek és eszmék...”. *Tanulmányok Vadász Sándor 70. születésnapjára*. Szerk. Gebei Sándor. Eger. 2001. 69–81.
- Nolte, Herbert (1929): *Feldmarschall v. Mackensen. Eine Festschrift zu seinem 80. Geburtstag*. E. S. Mittler & Sohn. Berlin. 1929.

- Ormos Mária (1983): Padovától Trianonig 1918–1920. Kossuth Könyvkiadó. Budapest. 1983.
- Orosz László (2015): Tudomány és politika. Fritz Valjavec a két világháború közötti magyar–német tudománypolitikai kapcsolatokban. Ráció Kiadó. Budapest. 2014.
- Schwarz Müller, Theo (2001): Zwischen Kaiser und „Führer“. Generalfeldmarschall August von Mackensen. Eine politische Biographie. Deutscher Taschenbuch Verlag. München. 2001.
- [Sz. n.]: Mackensen vezértábornagy 80. születésnapjának ünneplése Berlinben, 1929. december 10. M. T. I. nyomdája. Budapest. 1930.
- Szinai Miklós–Szűcs László (1962): Horthy Miklós titkos iratai. Kossuth Könyvkiadó. Budapest. 1962.
- Treitschke, Curt (1938): Der Rückmarsch aus Rumänien. Mit der Mackensen-Armee vom Sereth durch Siebenbürgen nach Sachsen. Verlag der Buchdruckerei der Wilhelm und Bertha v. Baentsch Stiftung. Dresden. 1938.